

Konstantinos Kavafis (1863–1933)

Nejslavnější řecký básník, jeho zobrazení řecké historie, ohlasy alexandrijské moderny, vliv.

Takto popisuje egyptskou Alexandrii za Kavafisova života Lawrence Durrell ve své slavné románové tetralogii *Alexandrijský kvartet* (1957–1960):

Především, v jakém městě jsme to žili? Nač myslet, vyslovím-li toto jméno – Alexandrie? ... Pět ras, pět jazyků a tucet různých vět... Pohlaví je tu však ještě více než pět... Zrak i sluch až přecházejí nad tím, kolik nejrůznějšího pohlavního ukojení se tu nabízí; ani na okamžik byste je však mylně nepovažovali za štěstí. Symbolické milence svobodného helénského světa tu nahrazuje něco jiného, tak trochu oboupohlavního a obráceného do vlastního nitra. ... celá Alexandrie je velký vinný lis lásky, z kterého vycházejí pomatení samotáři a proroci– tedy lidé hluboce zranění ve svém pohlaví.

Jedním z takových „pomatených samotářů a proroků“, kteří Durrella inspirovali, byl právě Konstantinos Kavafis, na první pohled spořádaný úředník, v soukromí vzdělaný, ironický, hluboce emotivní homosexuál.

Durrell parafrázoval několik Kavafisových básní – jsou součástí zmíněného románu, stejně jako na následující straně citovaná charakteristika samotného Kavafise (v díle označovaného jen jako Básník).

*Občas si myslím, že jsem se naučil víc, když jsem ho pozoroval, než z celého studia filozofie. To, jak dokázal dokonale využít uštěpačný posměch a citlivost, by mu bývalo zajistilo místo mezi světci, kdyby ovšem byl nábožensky založen. Z božského úradku to však byl jenom básník a často nešťastný... vynakládal doslova celo svou bytost, své vnitřní já, na to, aby žil. ...
Proti karteziánské zásadě „Myslím, tedy jsem“ postavil svou vlastní, která musela znít asi takhle:
„Představuji si, proto tu mám své místo a jsem svobodný.“*

Svůj vlastní vztah k rodnému městu Kavafis částečně vtělil do básně *Město* z roku 1910 (víc než skutečnou Alexandrií je však „město“ v této básni metaforou vnitřního lidského stavu a neschopnosti změnit osud – to je motiv, který se v Kavafisově díle opakuje často.

Řekl jsi: „Půjdu jinam, půjdu k jinému moři.

Najdu si jiné město, živější, půvabnější.

Každé mé úsilí tu chřadne, v zemi zdejší

je moje srdce mrtvé, jsem jako pohřbený.

Žít dál v tom marasmu je věru bez ceny.

Vidím, kam pohlédnu, kam vedou mne mé kroky,

jen černé spáleniště, plané roky,

čas, jejž jsem promrhal a darmo nechal shořet.“

Nenajdeš jiný kraj, nenajdeš jiná moře.

Tvé město půjde s tebou. Chůzí stejně marnou

půjdeš touž ulicí, v týchž čtvrtích budeš stárnout,

v týchž domech zešedívíš. Do tohoto města

přijdeš vždy znovu. Není jiná cesta

a nedoufej, že kroky jinam zavedou tě.

Ty, kterýs promarnil svůj život v tomto koutě

ztratils jej navždy a všude.

Zhudebnění této básně m K. Kalliasem si můžete poslechnout zde:
<https://www.youtube.com/watch?v=4erZLQQ84Jsskladatele>

• Jazyk a verš

V jazykové otázce byl Kavafis příznivcem *dimotiki*, ale svůj básnický jazyk obohacoval o archaismy, řídká slova a neologismy, sám k tomu říká následující:

Ovšemže vím, že bychom měli psát živým mluveným jazykem, ale „umělec slova“ (řec. λογοτέχνης) je povinen kombinovat krásné s živým. Patří k umění velkých autorů vkládat do vlastního textu zastaralá slova tak, aby se jejich zastaralost ztratila. Stará slova, která by v textech jiných autorů zněla nevhodně, čteme u nich jako samozřejmá. Souvisí to s jemnocitem a úsudkem těchto autorů, kteří vědí zcela přesně, kdy – a kdy jen – lze neobvyklý pojem použít, kdy je stylisticky přijatelný a z jazykového hlediska nutný. V takových případech je zastaralé slovo zastaralé jen proto, že je jako takové označováno. Ale autor je vzkřísil, protože to jeho styl vyžadoval. Takové slovo není vykopaná mrtvola..., ale krásné tělo probuzené z dlouhého a osvěžujícího spánku.

Své básně skládal veršem, který má sice jambický spád jako většina řecké poezie, ale nepravidelnou délku a blíží se často verši volnému. Rým používal jen v rané fázi své tvorby.

• *Poeta doctus – učený básník*

takto bývá někdy Kavafis označován s odkazem na tradici helénistické poezie tzv. „alexandrijské moderny“ (nejvýznačnější představitelé: Kallimachos, Apollónios Rhodský)

tito básníci razili poetiku krátkých učených epických básní a skutečně lze najít v jejich a Kavafisově poezii nejednu (většinou chtěnou) paralelu

Juliános vidoucí lhostejnost

„Vidím, že jsme velmi lhostejní k bohům,“ – říká vážným hlasem.

Lhostejní. Ale co tedy čekal?

*Tolik se snažil organizovat náboženství,
tolik se snažil psát veleknězi Galatie
a jiným podobným mužům a pobízet je
svými radami.*

Jeho přátelé nebyli křesťané.

*To bylo jisté. Nemohli ovšem
jako on (žák křesťanů)*

*hrát si s pořádky nové církve,
směšné svým pojetím i praxí.*

Byli přec pohané. Císaři, ničeho příliš.

- **Básník-historik**

Mnohé jeho básně čerpají z řecké historie, v oblibě měl „úpadková“ období, pozdní antiku, pozdní Byzanc.

Často do svých básní zapracovával historické prameny (modře vyznačené verše zde jsou přímé citace z *Alexiady* Anny Komneny)

Často pracuje z ironií (zde obrací vlastní Annina slova tak, že její výsledný portrét je negativní).

Anna Komnénéna (1920)

V úvodu své Alexiady nařiká Anna nad svou samotou a nad svým vdovstvím

Duše se točí závratí a „oči se plní proudy slz“, jak sama říká: „běda, těch pohrom mého života, běda, těch zvratů!“ Bolest duši proniká „do morku kostí a drásá duši.“

Popravdě se však zdá, že jen jedinou trýzeň poznala tato vládyčtivá žena; ve svém nitru chovala ta pyšná Řekyně (i když to nepřiznává) jediný zármutek: že nedokázala přes svou obratnost získat císařství, které jí téměř z rukou vzal bezohledný Jan.

1920

- **Básník-filozof**

další velkou skupinou Kavafisových básní jsou tzv. básně filozofické. Konkrétně v této básni pravděpodobně ono veliké Ne odkazuje na Kavafisovo odmítnutí konvenčního života a přiznání se k vlastní homosexualitě, která se v jeho básních jako motiv začíná objevovat zhruba v době, kdy vznikla tato báseň.

Che fece... il gran rifiuto (1901)

*Od každého z nás je jednou vyžádáno
bud' veliké Ano, nebo veliké Ne.
Ten, kdo je v sobě má dávno připravené,
není na rozpacích, vysloví své Ano*

*a jde dál svou cestou, čestný, důležitý.
Druhý nelituje. Tomu, kdo se zeptá,
řekne své Ne znovu. A přece ho deptá
toto Ne – byť správné – celé jeho žití.*

- **Erotický básník**

poslední tematickou skupinu svých básní za básně „hédonistické“ – hlavním motivem jsou zde homosexuální milostné vztahy. Část těchto děl je zasazena do pozdní antiky, a tak se tato skupina nezdá prolíná se skupinou předcházející.

U vchodu kavárny

*Pár slov, jež zaslechl jsem vedle sebe,
vedlo můj pohled ke vchodu do kavárny.
A tam jsem spatřil krásné tělo. Vypadalo
jako by na něm pracoval sám zkušený Erós,
radostně vytvářel jeho souměrné údy,
do výše vyháněl tesanou postavu,
dojatě vytvářel obličej,
dotekem ruky zanechával
na čele, na očích, na rtech cit.*

1915

- Dělení básní

kromě zmíněného Kavafisova vlastního dělení na básně historické (sám je sestavoval do cyklů jako *Starověké dny*, *Počátky křesťanství*, *Byzantské dny*), filozofické a hédonistické se jeho básně dělí podle stupně dokončenosti a zveřejnění na:

- přiznané (základní korpus 154 básní)
- zavržené
- skryté
- nedokončené

Kromě výše citovaných básní máte v čítance ještě slavnou báseň *V očekávání barbarů* (její anglický přednes si můžete poslechnout tady: <https://www.youtube.com/watch?v=Ajy55VtGbZU>) a patrně jeho nejslavnější báseň *Ithaka* (kterou si, v doprovodu vydařeného komiksového zpracování a v přednesu Seana Conneryho můžete poslechnout tady: <https://www.youtube.com/watch?v=OioUkcYYA1g>).

O tom, že Kavafisova poezie žije i po stu let, svědčí nejen komiksové zpracování z předchozí strany, ale i citace, které se před pár lety objevily jako výzdoba prostředků aténské městské dopravy.

